

РОЗВИТОК ОСВІТИ ЯК “ВІДКРИТОЇ СИСТЕМИ” В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

А.О.Ярошенко

доцент кафедри соціології, управління та євроінтеграції

Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

У статті аналізується освіта як „відкрита система”, яка реалізується в умовах інформаційного суспільства через дистанційну освіту та вплив нових інформаційних технологій. Також висвітлюється необхідність зміни парадигми освіти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, дистанційна освіта.

XXI століття несе з собою зовсім нову еконіку та інше суспільство, що буде мати глибокі наслідки для освіти. Освіта повинна прилаштовуватися до таких ключових чинників, як глобалізація, постійно змінна технологічна ситуація, революція в інформації і комунікації і, як наслідок, прискорення темпу соціальних змін.

У сучасний час у світі спостерігається інтенсивний процес зміни системних властивостей освітньої системи, підвищення її сприйнятливості до інновацій в науково-технологічній сфері. Цей процес напряму пов'язаний з процесами інформатизації світової спільноти і, відповідно, освіти, що швидко розвивається, як його невід'ємної частини. Знімаються просторово - тимчасові бар'єри і обмеження, що служили, в деякій мірі, перешкодами для вільного “відкритого” освітнього процесу, формуються матеріальні, соціальні і психологічні передумови для утворення відкритого типу. Освіта стає “відкритою системою”, а її аналіз і є метою нашої статті.

Змінюється час. Змінюються підходи до освіти. Поняття освіти як “відкритої системи” вченими трактується по-різному в залежності від підходів до розвитку суспільства чи проблемного поля діяльності.

Серед вітчизняних вчених слід назвати, насамперед, праці В.Андрущенка, Л.Губерського, В.Журавського, І.Зязюна В.Кременя, С.Кримського, В.Лутая, М.Поповича, В.Ярошовця та інших. Зазначені проблеми активно досліджують російські вчені, науковці, що репрезентують різні країни світу. Це А.Адамский, А.Бердашкевич, М.Генсон, Г.Гершунский, В.Ледньов тощо.

Проблеми трансформації освіти адекватно до сучасних світових вимог і внутрішніх соціокультурних та економічних потреб досліджують у спеціальній літературі та широко використовуються у різних контекстах і наукових публікаціях із педагогіки, соціальної філософії, філософії освіти, соціології освіти Н.Бордовська, Н.Булгакова, Е.Гусинський, В.Кремін, А.Лігоцький, М.П.Лукашевич, В.Лутай, І.Підласий, Ю.Тур-

чанінов, А.Реан, Н.Щубелки та багато інших науковців.

Сучасні нюанси інтеграції у освіті допомагають віднаходити публікації українських філософів – Є.Бистрицького, М.Бургіна, А.Ішмуратова, М.Култаєвої, О.Мамалуя, М.Поповича, В.Шкоди, російських філософів – В.Лекторського, В.Біблера, Л.Іоніна, В.П.Кузьміна, М.В.Кузьміна, І.Т.Касавіна, З.А.Сокулер, М.Мамардашвілі, Н.Овчиннікова, Ф.Я.Режабека, А.К.Сухотіна, В.С.Тюхтіна, М.І.Штеренберга, Н.С.Юліної тощо.

В основних документах про освіту та працях педагогів викладено, що основними принципами змісту сучасної освіти України проголошено гуманітаризацію, диференціацію, інтеграцію, а також відкритість системи освіти.

Гуманітаризація передбачає посилену увагу до особистості загалом, створення найбільшого сприяння розвитку всіх її здібностей, фізичних і моральних якостей та є багатоаспектним явищем, яке здійснюється можливостями не лише гуманітарних, а й інших предметів. Принцип диференційованого підходу до визначення змісту освіти полягає у забезпеченні різних шляхів формування змісту предметів і різних способів організації його засвоєння. Інтеграція як принцип реформування змісту освіти спрямовується на забезпечення “цілісності сприймання навколишнього” шляхом впровадження інтегрованих занять та інтегрованих курсів, які об'єднують різномірні знання навколо певного поняття чи теми.

Відкритість системи освіти пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури.

На думку Клепка С.Ф.: “відкритість освіти – це її здатність забезпечити відкритий простір для розвитку особистості, для осво-

ення нею відкритого світу, вільного від ідеологічних догм і купюр, від евфемізмів і недомовок. Це розгорнутість освітньої системи до інтересів і потреб, повсякденного життя особистості і суспільства, до співпраці учня і вчителя, суспільства і навчальних закладів. Відкритість освіти - це її готовність до зустрічі, діалог з іншими освітніми системами і педагогічними культурами, до усвідомлення їх спільності, їх глибинних гуманістичних цінностей і неподільності сучасного глобального світу освіти – як зростаючої взаємозалежності його доль. І на цій основі – готовність до інтеграції у світову освітню спільноту” [5, 17].

Відкритість освіти, як відсутність визначеного образу освіченості, є логічно суперечливим поняттям: чим більше відкритості, тим менше заданих суспільними інституціями образів та ідеалів освіченості, отже виникає загроза виявитися з нижчим рівнем освіченості, який забезпечує жорстко стандартизована система освіти. Якщо йти за настановами відкритої філософії, вільної педагогіки, то ми зустрічаємося з небезпекою повторювати в індивідуальному зростанні особистості значну кількість помилок, яких припустилося людство протягом своєї історії. Але ж освіта, власне, є "мегамашина", за допомогою якої суспільство прагне не допускати помилок минулих поколінь. Позбутися контраверз між відкритістю освіти і суспільними потребами у певному обсязі освіченості покликана гармонійна система основних принципів функціонування системи освіти.

Система освіти в Україні та інших країнах - відкрита, що безперервно розвивається та волюдіє рядом властивостей, а саме:

1. Система освіти ефективна, якщо відповідає часу і ґрунтується на стратегії розвитку суспільства і людини в ньому.

2. Система освіти орієнтована на майбутнє.

3. Система освіти постійно оновлюється метою, змістом, освітніми технологіями, організаційними формами, механізмами управління.

Отже, в даний час освіта як "відкрита система", з одного боку, розглядається як філософська категорія, що визначає сучасний світогляд, але з іншого боку вона повинна будуватися відповідно до кібернетичного принципу відкритих систем, як будь-яка інша система, що розвивається. Відповідно до своїх дидактичних властивостей сучасні інформаційні технології впливають на всі компоненти освітньої сфери, у тому числі і освітні форми, тому відкрита освіта все інтенсивніше завойовує місце на ринку освітніх послуг, стає базовою формою самоосвіти. Відмінність відкритої освіти від класичної в тому, що розділення того, хто навчається та навчального закладу, як гаранта якості освіти відповідно до державних стандартів, набагато більш істотне.

На думку ряду російських вчених: "Сьогодні відкрита освіта потрактує як педагогічна система, в якій реалізується процес синхронного або асинхронного дистанційного навчання з підтвердженням освітнього цензу" [3]. Тому як педагогічна технологія, відкрита освіта базується на принципах сучасного дистанційного навчання [1].

У свою чергу останнє, згідно офіційному визначенню, прийнятому American Council Education, це система і процес, який сполучає учнів з різноманітними ресурсами навчання. Таким чином, він орієнтується на використанні мережних комунікаційних технологій, що розвиваються, і базуються на ієрархії локальних обчислювальних мережах навчальних закладів, навчальних регіонів, центрів і на використанні глобальної сіті Internet, до яких підключаються як колективні, так і локальні користувачі. Використання в утворенні нових інформаційних технологій, їх доступність привели до зміни традиційної моделі взаємодії суб'єктів навчального процесу. Трикомпонентна модель навчання, що включала вчителя, книгу і учня, переросла в багатоконпонентну, в якій зазнали значної зміни традиційні компоненти, і з'явився ряд нових, пов'язаних із принциповою зміною технології взаємодії суб'єктів навчального процесу.

Таким чином, як впливає з вищевикладеного, в даний час найпоширенішим підходом у відкритій освіті є підхід, що відображає традиційні методи навчання та сучасні мережні інформаційні технології. У цьому випадку дистанційний процес навчання припускає обмін інформацією між викладачем і тим, хто навчається (або групою) за допомогою відповідних комунікативних засобів. Звичайно в такій технології той, хто навчається одержує пакет з теоретичною інформацією, прикладами і завданнями для контролю. Оцінка рівня засвоєння матеріалу здійснюється викладачем по результатах, що передаються тому, хто навчається. В цьому випадку, як знання, оцінюється якась статична інформація, а сам активний процес їх витягання і конструювання залишається зовні поля видимості викладача. Проте могутній інформаційно-технологічний інструмент, який доступний всім сторонам відкритого освітнього процесу, дозволяє створювати абсолютно інше інтерактивне віртуальне освітнє середовище, що спонукає тих, хто навчається, до створення власних освітніх продуктів. І в цьому випадку під дистанційним навчанням у відкритому освітньому процесі розуміють навчання за допомогою засобів комп'ютерних інформаційних телекомунікаційних технологій при яко-

му всі суб'єкти освіти, не дивлячись на віддаленість, беруть участь в навчальному процесі, направленому на створення внутрішніх надбань та освітніх продуктів.

Безумовно, віртуальний освітній процес принципово відрізняється від традиційного процесу перш за все тим, що він актуалізується тільки під час самої взаємодії. Тому він унікальний для кожної взаємодії учень – вчитель, а також заздалегідь не визначений для суб'єктів взаємодії. В зв'язку з цим традиційні педагогічні, психологічні і методичні технології управління навчальним процесом абсолютно незастосовуються. Оскільки в кожному конкретному освітньому акті віртуальне середовище індивідуальне і залежить від безлічі різних причин (ситуацій), а самою відповідною є модель ситуаційного управління при використанні якої можна зберегти в навчальному процесі всі принципи, декларовані дистанційним навчанням, і, перш за все найважливіший з них – принцип індивідуальної освітньої траєкторії навчатися у відкритому освітньому просторі.

Сучасні інформаційні технології відкривають абсолютно нові можливості в організації процесу навчання, заснованого на використанні цих технологій. Створюються можливості для використання і застосування в процесі навчання як раніше відомих технологій, так і сучасних, а також нових інформаційних і комунікаційних технологій. При цьому не слід забувати про корисні аспекти традиційних методів навчання, особливо про особову природу відносин вчитель–учень. Навчання, засноване на використанні нових технологій, повинно відігравати вирішальну роль в розвитку навчання протягом всього життя. Така освіта характеризується здатністю надавати підтримку тим, хто навчаються завдяки наданню їм різноманітних способів отримання освіти, щоб задовольнити їх власні потреби в освіті.

Необхідно використовувати нові технології для забезпечення найширшого доступу до освіти. Їх слід використовувати, щоб зробити відстань неважливою, і щоб забезпечувати більш легкий доступ кожної людини до знання, заснованого на навчальному плані, а також до професійного керівництва при отриманні інформації.

Система підготовки на основі використання інформаційних технологій повинна відображати специфіку професійної діяльності формувати у них здатність адаптуватися в професійному середовищі і методично ґрунтуватися на сучасних досягненнях педагогіки, психології та інформатики.

Дана система формує компетентного фахівця, що володіє певним запасом знань умінь і навиків для майбутньої діяльності і розвинутими здатністю і бажанням підвищувати свою

кваліфікацію відповідно до нових професійних вимог. Разом з тим необхідно враховувати, що у зв'язку з динамічністю сучасного ділового світу вимоги до знань і умінь випускників міняються, тому навчальні програми за інформаційними і комунікаційними технологіями постійно повинні коректуватися, а нові курси розроблятися. Це можливо лише з постійним оновленням бази освіти. І як наслідок вищеназваних процесів - необхідна своєчасна розробка відповідного методичного забезпечення, яке на жаль, не встигає за розвитком технічних засобів.

Головним показником ефективності навчання мають стати не просто сума знань, засвоєних у процесі перебування на академічних заняттях, а здатність до самостійного здобування знань, до самонавчання, вміння користуватися джерелами і засобами інформації, постійно підвищувати рівень своєї освіти, потреба навчатися впродовж життя, використовувати самостійно здобуті знання у розв'язанні життєвих завдань, проблем і суперечностей.

Тобто потрібно міняти саму систему освіти, але не як просто вертикально-горизонтальну різноманітність державних, недержавних, приватних установ різного рівня і профілю. Це, як зазначає, наприклад, Б.Гершунський, “взаємопов'язана багатоманітність. Саме в цьому випадку система набуває інтегративних, нових якостей, які не є просто механічною сумою якостей частин, що утворюють систему” [2, 512].

Системність – універсальна якісна характеристика освіти. Тому цілком обґрунтовано вживаються поняття: “загальноосвітова система освіти”, “регіональна”, “державна”. В межах суспільства освітні системи визначають за територіальним, національно-етнічним принципом, характером (системи дошкільної, середньої, вищої освіти, професійно-технічної тощо). Системних якостей освіти надає наявність інваріативних якостей, що характеризують як систему в цілому, так і окремі компоненти, що її формують, незалежно від їх рівня та профілю. Це насамперед: гнучкість, динамічність, варіативність, адаптивність, стабільність, прогностичність, наступність, цілісність [2, 512].

Освіта активно взаємодіє із зовнішнім стосовно неї середовищем – іншими соціальними системами – економікою, правом, політикою, релігією, тощо, що в свою чергу характеризує її як відкриту систему. Тут діють механізми взаємовпливу, зокрема, як зазначає В.Журавський, “процес адаптації освіти до інших соціальних систем суттєвим чином впливає також на ці системи, а саме: більш економічно успішними стають, перед-

усім, більш освічені (отже, і більш професійні) учасники економічного процесу; більш активними, творчими (у правових питаннях) і лояльними стають більш освічені громадяни; освіта стає все важливішою умовою успішності політичної кар'єри; релігійні організації переймають все більше цінностей і цілей (передусім гуманістичних) у системі освіти" [4, 416].

Освіта як "відкрита система" повинна стати гнучкою, варіативною, чуйно реагувати на зміни запитів суспільства. Вона повинна стати мультифункціональною, добре керованою, що містить певну кількість свободи для тих, хто навчається, враховувати індивідуальність.

Реформування освіти є частиною процесів оновлення освітніх "відкритих систем", що відбуваються останні двадцять років у європейських країнах і пов'язані з визнанням значимості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Цілеспрямоване набуття молоддю знань, умінь і навичок, їх трансформація в компетентності [6, 12] сприяє особистісному культурному розвитку, розвитку технологій, здатності швидко реагувати на запити часу. Європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію навколо того, як озброїти людину необхідними вміннями та знаннями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Таким чином, як висновок впливає наступне:

- освіта як "відкрита система", що з одного боку, розглядається як філософська категорія та визначає сучасний світогляд, а з іншого - повинна будуватися відповідно до кібернетичного принципу відкритих систем, все інтенсивніше завойовує місце на ринку освітніх послуг, витіснюючи традиційні освітні форми та стає базовою формою самоосвіти;
- сьогодні освіта як "відкрита система" потрактує як педагогічна система, в якій реалізується процес синхронного або асинхронного дистанційного навчання з підтвердженням освітнього цензу та визначальним впливом новітніх інформаційних технологій;
- вирішення проблем освіти як "відкритої системи" не може бути вирішено тільки за рахунок організаційно-структурної реформи, а слід повернутися до висновку про необхідність зміни парадигми освіти; причому нова парадигма повинна відповідати стану освітнього середовища і її запитам та врахуванням потреб інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Л.А., Солдаткин В.И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. – М.: МЭСИ, 1999. – 153 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: Уч. пособие для самообразования. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
3. Дистанционное образование: открытые и виртуальные среды: М-лы 7-й международной конференции по дистанционному образованию (Россия, Москва, 17-18 июня 1999). – М.: МЭСИ, 1999. – 327 с.
4. Журавський В.С. Вища освіта як чинник державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2003. – 416 с.
5. Клелко С.Ф. Інтегративна освіта і поліформізм знання. – Київ – Полтава – Харків: ПОІПОПП, 1998. – 360 с.
6. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2007 р.

